

videri potest probabile hoc posterius, propter argumentum ibi factum et quia nullum inde videtur sequi inconueniens, quia cum una persona non possit videri sine alia, semper ille effectus ad extra erit indivisus et communis omnibus, quod videtur sufficiens ad salvandum illud axioma: *Opera Trinitatis ad extra sunt indivisa*. Sed nihilominus non approbo hunc dicendi modum. Nam imprimis constat, solum concursum, divinæ essentiae esse sufficientem ad efficiendam visionem omnium personarum, ut patet in ipsismet personis divinis. Nam Pater, verbi gratia, intuetur omnes personas et tamen relationes Filii et Spiritus sancti non concurrunt ullo modo tanquam ratio, vel principium, per quod Pater videat, seu intelligat illas, ut est res certissima, sed sola sua substantia est Patri sufficiens ratio ad videndum omnia, ergo idem erit respectu visionis creatæ. Nam quod hæc fiat per efficientiam (quæ nulla est circa visionem increatam) nihil refert, quia hoc provenit ex imperfectionis; et non tollit, quin ipsa substantia divina de se sit sufficiens ad manifestandum omnia. Et ratio est, quia in ipsa essentia virtute et eminenter continentur relationes, tanquam in radice, nostro modo loquendi et ideo ipsa est sufficiens principium ad videndas illas, non est ergo necessaria efficientia ipsarum relationum per se ipsas, sed solum quatenus includunt essentiam.

24. Ex quo ulterius infero, hanc efficientiam non esse alio modo possibilem. Primo, propter rationem factam, quia efficientia ad extra est indivisa, quod est verum non solum ratione effectus, quia semper est ab omnibus personis, sed etiam ratione effectiois et principii agendi, quod est semper unum et idem in omnibus personis, nam in hoc fundant omnes sancti illud axioma. Quia, si relatio esset ratio agendi, quantum est ex parte sua, posset una efficere sine alia. Quod vero non possit videri una persona sine alia, id aliunde provenit. Unde esset quasi per accidens ad ipsam efficientiam, quia quantum est ex parte efficientiæ, nihil repugnaret. Secundo, quia divinis relationibus nihil est tribuendum, nisi quod est necessarium et maxime connaturale: non est autem necessaria hæc efficientia, ut ostendi, neque etiam est connaturalis, quia proprius et connaturalis modus videndi divinas personas, est per essentiam earum ita ut essentielle et primarium objectum illius visionis sit essentia, relationes vero consequenter cum illa videantur, sicut consequuntur illam. Ergo est etiam

connaturale, ut sola essentia sit principium talis visionis, per quam ipsa primo et consequenter reliqua videntur. Tertio, addi potest, quod relatio, ut relatio non est activa: Item quod substantia præcise, ut talis est, non est ratio agendi, sed conditio et ideo relationes divinæ præcise sumptæ, quatenus relationes sunt, sunt rationes subsistendi, non efficiendi.

25. Ad aliam partem argumentorum jam fere responsum est. Negamus enim speciem creatam esse necessariam, ut visio illa fiat connaturali modo, quia species non est necessaria ex parte intelligentis sed objecti. Quod autem alia objecta concurrant mediante specie, provenit ex eo, quod improporionata sunt, ut per se concurrant. Ubi autem objectum est aptum et sufficienter conjunctum potentiae magis connaturale est, ut per se ipsum efficiat sui cognitionem, ut de angelis dictum est. Unde per hoc non excluditur, quin Deus efficiat illam visionem per causam secundam et per formam illi inditam, necessariam ex parte ejus, ut jam dictum est et in capite quarto decimo, amplius explicabitur. Ad confirmationem vero dicendum est, elicitive (ut sic dicam) esse illam actionem ab essentia Dei quatenus est, imperative autem esse ab eadem, quatenus vult. Et priori ratione habet illa actio, quod si naturalis quoad specificationem, quia supposito, quod vult Deus illo modo difficere cum tali intellectu, tali lumine disposito, talem sui imaginem expressam in illo et cum illo imprimit. Est autem actio libera quoad exercitium, quia ex libera voluntate pendet.

CAPUT XIII.

AN DE POTENTIA ABSOLUTA POSSIT VIDERI DEUS, PROUT EST IN SE, PER SPECIEM GREATAM IMPRESSAM EJUSDEM DEI, AB EODEM INFUSAM.

1. *Triplex similitudo impressa, expressa et objectiva*. — Multi senserunt implicare contradictionem, dari talem speciem; et in hoc fundarunt resolutionem capituli præcedentis, ut ibi adnotavi. Hujus opinionis videtur fuisse D. Thomæ 1 p., q. 12, art. 2, ubi licet non loquatur expresse de specie intelligibile impressa, negat tamen absolute, Deum videri posse per similitudinem creatam, quod generalius est, et ideo inter ipsosmet Thomistas est varietas in sensu D. Thomæ explicando, quem hoc loco breviter declarare, non erit inutile: nam ad rem ipsam magis declarandam etiam

confert. Triplex ergo similitudo potest in mente intelligi, per quam possit fieri cognitio alicujus rei, quas nominare possumus, impressam, expressam et objectivam, seu per modum actus primi, vel per modum actus secundi vel per modum objecti, seu repræsentantem effective formaliter vel objective. Exemplum sensibile esse potest in visu; datur enim species impressa, datur etiam actus videndi, qui censetur etiam esse similitudo intentionalis et dicitur formaliter repræsentare, quia informando potentiam facit illi præsens objectum et ideo dicitur etiam repræsentare in actu secundo, in quo differt ab specie impressa, quæ tantum effective et de se in actu primo repræsentat. Conveniunt vero inter se, quod ipsa per se loquendo et in cognitione directa, non videntur, quando per eas videtur objectum, quia non terminant visionem, sed altera est principium ejus, altera est ipsa visio. Præter has vero dari potest similitudo objectiva, ut in visu esse potest imago amici exterius proposita ad intuendum in illa amicum. Quæ differt a præcedentibus, tum in genere repræsentationis et similitudinis, quia est per realem et naturalem convenientiam cum objecto remoto, quod non habent aliæ, tum etiam, quia ipsa est immediate objectum quod videtur et ideo dici solet medium cognitum, nam duæ priores similitudines incognite dicuntur, quia per illum actum non proprie cognoscuntur. Hæc igitur triplex similitudo potest in intellectu cogitari, nam species intelligibilis et actus etiam ibi necessaria sunt, ut suppono. Similitudo autem objectiva adhiberi etiam aliquando potest, licet per se non semper necessaria sit. Addere item possumus quartum genus similitudinis, quod dici potest per participationem et convenientiam in virtute intelligendi, cujus etiam meminit D. Thomæ in illo articulo secundo et docet, hanc similitudinem creatam intercedere in visione, eamque vocat lumen gloriæ. Sed nunc non agimus de hoc genere similitudinis per participationem luminis, quia non est similitudo repræsentativa, de qua nunc agimus et de illa dicemus capite sequenti.

2. *Interpretatio aliquorum*. — Dicunt ergo aliqui, D. Thomam in illo articulo tantum voluisse excludere similitudinem objectivam a visione Dei, non vero impressam vel expressam. Et potest hoc suaderi primo, quia solum excludit similitudinem ex parte rei visæ et admittit illam ex parte potentiae videntis. Secundo, ac præcipue, qui a rationes, quas ad-

ducit, sunt efficaces ad excludendam objectivam similitudinem: ad probandum autem esse impossibilem speciem impressam, parum valent ut videbimus. Tertio, quia in argumento *sed contra* adducit locum Augustini 15, de Trinitate, capite nono, in quo aperte loquitur de similitudine objectiva, qualis illa est, quæ fit per speculum in ænigmate, de hac enim cognitione loquebatur ibi Augustinus. Quarto, quia artic. 4, ad 1, aperte loquitur de similitudine objectiva, negando posse videri Deum per similitudinem et refert ad art. 2, et simile argumentum sumitur ex art. 11.

3. *Impugnatio prædicta interpretationis*. — Hæc vero sententia difficillime defendi potest. Primo, quia statim in principio articuli supponit divus Thomas, ad visionem intellectuale duo requiri, scilicet virtutem visivam et unionem cum re visa. At hæc unio cum re visa non fit per similitudinem objectivam, quæ per se necessaria non est, sed ex accidenti in visione quadam imperfecta aliquando intervenit. Secundo, quia statim hoc declarat exemplo visionis corporalis: *Sicut similitudo, inquit, lapidis est in oculo, per quam fit visio in actu*. Constat autem, lapidem non esse in oculo per similitudinem objectivam, quæ ad visionem per se necessaria non est, sed per speciem visibilem, quæ est medium incognitum per se necessarium ad videndum. Tertio, quia deinde distinguit lumen necessarium ad videndum ex parte potentiae (quod vocat similitudinem, quarto modo supra declarato) ab unione cum re visa, necessaria ad videndum et hanc vult non fieri per similitudinem Dei in ejus visione, sicut solet fieri in aliis cognitionibus intellectualibus: constat autem solere fieri per similitudinem impressam, non per objectivam. Quarto, quia in nullo alio loco primo, partis disputavit D. Thomæ de specie, per quam videtur Deus, neque unquam illius mentionem fecit, quia profecto putavit illam non dari, quod alibi non probat nisi in illo articulo (loquor in partibus) nam alia loca statim referemus, quæ hanc ejus mentem satis declarant. Ac denique si solum ageret de similitudine objectiva, actum ageret, quia in articulo primo, id satis probatum erat, nullus enim cogitavit, Deum videri per talem similitudinem, nisi qui fuerunt in errore Armenorum. Unde tam est certum non videri Deum per talem similitudinem, quam est certum videri in se. Quia quod per talem similitudinem videtur, non videtur in se, sed in alio; et præsertim Deus, cujus non potest dari talis similitudo perfecta extra suam essentiam, quia

(ut dixi) hæc similitudo objectiva est per realem convenientiam inter imaginem et prototypum, hæc autem convenientia non potest esse univoca, nec perfecta inter Deum et quæcumque creaturam. Quare licet lumen gloriæ dicatur esse similitudo divini luminis per eminentem quamdam participationem superioris ordinis, nihilominus in illo lumine objective cognito non videretur clare Deus. Unde lumen illud potest deservire ad videndum clare per modum virtutis activæ intelligendi, ut postea dicemus, non vero per modum similitudinis objectivæ, quia hoc non modo potest referre Deum prout est in se, quia non habet cum illo convenientiam perfectam.

4. *Fundamentum hujus sententiæ.* — Alii interpretati sunt, D. Thomas locutum esse de similitudine formali seu expressa, quæ dicitur verbum mentis, quia putant D. Thomam sensisse verbum mentis non tantum esse similitudinem informantem intellectum, sed etiam concurrere ut similitudinem objectivam, seu ut medium cognitum et ideo excludendo similitudinem objectivam hanc præcipue voluisse excludere: et suaderi hoc potest, primo argumentis factis pro priori opinione et præsertim ex aliis locis D. Thomas ubi docendo, Deum non videri clare per similitudinem, allegat illum articulum secundum; ergo explicat, se loqui de similitudine expressa, quatenus oportet esse cognitam a vidente. Secundo, quia aliis locis sentit verbum esse intentionem cognitam, ut allegavi supra, cap. 11. Tertio, quia rationes D. Thomæ ad hoc videntur tendere et ita sunt efficaces et non aliter, ut patet ex dist., art. 2 et latius 3, contra Gentes, cap. 49. Quarto, maxime movere potest, quod D. Thomam, quæst. 8, de Verit., art. 1; aperte docere videtur, non videri Deum per verbum creatum.

5. Hujus interpretationis auctores, ut non habeant D. Thomæ sibi contrarium in opinione de specie impressa, quam de facto etiam beatis attribuunt, non solum magnam vim inferunt verbis ejus, sed etiam opiniones alias longe minus probabiles D. Thomæ tribuunt. Primo ergo D. Thomas cum in illo articulo secundo, præmittit, ad visionem intellectualem duo requiri, virtutem visivam et unionem cum re visa, aperte loquitur de unione, quæ fieri solet per speciem impressam, sicut constat in exemplo oculi corporalis, quod statim adducit. Sed respondent, etiam ibi loqui D. Thomam de unione objecti cum potentia per ipsummet actum et speciem expressam. At hoc incredibile est, tum quia D. Thomas ait ad visionem requiri

virtutem videndi et unionem rei visæ: non diceret autem ad visionem requiri visionem, alias nihil diceret, non loquitur ergo de unione, quam formaliter facit ipsa visio. Tum etiam quia infra ait similitudinem lapidis esse in oculo, per quam fit visio, at visio non fit per visionem, sed per speciem, nec illud, per, dicit ibi causam formalem, sed principium agendi, alias non diceret visionem fieri per similitudinem sed esse similitudinem, per quam videns videt. Secundo, quia aliis locis vocat D. Thomam similitudinem (de qua in illo articulo et in aliis locis loquitur) speciem intelligibilem, ut 3, contra Gentes, cap. 49, ratione 4; et d. quæst. 12, art. 9, ubi quærit: *An res in Deo videantur per similitudinem.* In argumento *sed contra*, argumentatur, quia *per unam speciem videtur speculum et ea, quæ in speculo apparent*: ubi clare loquitur de specie impressa et subsumit: *Sed Deus non videtur per similitudinem, sed per suam essentiam*; et concludit: *Ergo nec ea, quæ in ipso videntur, per aliquam similitudinem, sive speciem videntur.* Satis ergo declarat, has similitudines esse species, unde in articulo respondet: *Ea, quæ beati vident in essentia Dei, non videntur per aliquam speciem, sed per ipsam divinam essentiam intellectui eorum unitam.* Idem aperte confirmat quæst. 58, artic. 2. Tertio, juxta illam interpretationem necesse est dicere, divum Thomam negasse, beatum videre Deum per actum intelligendi creatum, quod, ut verum fatear, non parum indicat D. Thomas in unico loco (scilicet in dicto art. 1, quæst. 8, de Verit.) tamen incredibile est, D. Thomam fuisse in ea sententia, cum passim de visione beatorum loquatur, ut de forma creata et in 1, 2, quæst. 3, art. 1, expresse doceat, beatitudinem formalem, quam ipse ponit in visione, esse quid creatum et art. 2, docet, illud creatum esse operationem vitalem, quæ dicitur vita æterna, ut ibi dicit ad 1, adducens illud Joannes 17: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te, etc.* Non ergo intendit D. Thomas in illo articulo secundo, nec in aliis locis, præsertim in partibus, vel libris contra Gentes, aut in 4, excludere a beatis actum creatum, quo vident Deum, ergo nec speciem expressam potuit excludere.

6. Dicitur, admisisse quidem actum visionis creatum, sed non talem, qui sit similitudo. Sed hoc dici non potest consequenter juxta illam interpretationem: Nam divus Thomas in illo articulo secundo, dicit, non fieri visionem in actu, nisi per hoc quod res visa est in viden-

te, sicut lapis est in oculis per similitudinem lapidis, quod ipsi exponunt de similitudine expressa. At hæc similitudo in oculo non est nisi actus videndi, ergo similiter visio intellectualis debet esse similitudo expressa, ergo si divus Thomas non excludit visionem, nec similitudinem expressam potest excludere. Dicent forsitan, divum Thomam posuisse in intellectu actum et similitudinem expressam, ut duas res et similitudinem comparari ad actum, ut proximum objectum ejus et hanc similitudinem voluisse auferre a beatis, non actum ipsum. Sed nunquam ostendere possunt, rales duas res in actuali intellectione distinxisse divum Thomam: et in illo articulo secundo in hoc servat proportionem inter visum corporeum et spirituale. At nec divus Thomas nec quispiam alius unquam dixit, in visu corporeo præter speciem impressam requiri actum videndi et rem aliam distinctam, quæ sit similitudo expressa et objectum proximum visionis, sed solam actionem videndi, cum suo termino intrinseco, qui est similitudo expressa, quæ constituit formaliter videntem, si ergo beati habent actionem creatam vivendi, illa necessario habet suum intrinsecum terminum, qui est etiam verbum et similitudo expressa, ut supra ostensum est capite undecimo. Non ergo potuit divus Thomas negare expressam similitudinem in beatis, nisi excludendo ab illis visionem creatam: quod ex dicendis amplius confirmabitur. Et quamvis interdum divus Thomas vocet verbum mentis intentionem intellectam ut supra allegavi, cap. 11 et præsertim quæstione 9, de Potentia dicat, illud esse primum intellectum: nunquam dicit rem ipsam representatam per verbum in illo tantum cognosci tanquam in objecto immediato, sed ad summum indicat similitudinem illam ita representare rem, ut etiam se ipsam manifestet, ut probabile est, nunc beatos videndo Deum, simul et eodem actu videre suam visionem et verbum, quod de Deo formant, non quia Deum videant in illa imagine creata, sed quia ita per illam vident ipsam essentiam, ut ob excellentiam et subtilitatem illius visionis, illam etiam reflexe videant, participando perfectionem illam, qua Deus videndo se, videt scientiam, quam de se habet. Quicquid ergo sit, an species expressa sit cognita per se ipsam, hoc non tollit, quin representet rem, prout est in se, ergo ob hanc causam non oportuit excludere similitudinem formalem et expressam a beatis. Eo vel maxime, quia idem divus Thomas 4, contra Gentes, capite 11, declarat,

verbum non cognosci proprie et ut quod, per cognitionem directam objecti, sed per reflexam.

7. Denique divus Thomas in 4, distinct. 49, qu. 2, art. 1, ad. 15, attingens distinctionem quamdam de triplici medio, similitudine, docet, in visione beata non inveniri medium, quod sit forma seu species, nec medium per modum, objecti proximi, in quo fiat visio sed inveniri medium sub quo fit visio, quod est lumen, verbum autem si visionem non numerat, quia solum agit de mediis, per quæ illa fieri solet. Idem sumitur ex eodem divo Thoma 1; contra Gentes, cap. 53, lib. 3, cap. 49 et 51. Quodlibet 6, art. 1. Censeo igitur negari non posse quod D. Thomas docuerit, ubique Deum non videri de facto per speciem creatam impressam et ad hoc persuadendum dixerit, esse impossibile videri Deum per talem speciem: et hanc fuisse illius sententiam in dicto articulo secundo. Quod si alibi, ubi negat similitudinem objectivam, citat illum articulum est quasi per argumentum a fortiori, quia si impressa similitudo non sufficit ad videndum Deum, prout est in se, multo minus sufficit objectiva. Unde potius dicerem, ubicumque D. Thomas docet non videri Deum per similitudinem, omnem similitudinem representativam excludere præter illam, quam vocamus expressam. Quia de hac non movet aliam quæstionem, præter illam, an videatur Deus in se, postea vero supposita visione beata, quæ non potest non formaliter representare, quærit modum vel principia ejus et sic excludit similitudinem creatam, per quam Deus uniatur intellectui per modum objecti in actu primo et hanc dicit esse impossibilem. Quod ejus discipuli intelligunt de impossibili simpliciter, quod implicat contradictionem. Et in hoc sensu sententiam hanc docent Capreolus 4, d. 49, quæst. 5; Sotus q. 2, art. 3; Cajetanus et Ferrarius, locis citatis, et reliqui Thomistæ, idem sentit Durandus 4, d. 49, q. 2, n. 13; Ægidius, Opusc. de Divina influenza in beatis, cap. 1; Marsilius in 3, q. 10, art. 3; Henricus Quodlib. 3, qu. 1, Quodlib. 4, quæst. 7 et in summa, art. 33, quæst. 2, inclinare videtur Paludanus, dicta dist. 49, q. 1, art. 2, licet potius de facto, quam de possibili loqui videatur.

8. *Fundamentum hujus sententiæ.* — Fundamenta hujus sententiæ multa sunt. Primum quia species intelligibilis, ut faciat videre rem, prout in se est, debet esse propria et perfecta similitudo ejus; repugnat autem dari hujusmodi similitudinem creatam divinæ essentiæ, quia non potest res finita esse perfecte similis